

Imperialismen

Som vi har set, gik den liberalistiske ideologi ind for frihandel og var derfor imod den merkantilistiske¹ kolonipolitik. Omkring 1800 kunne det da også se ud, som om de europæiske magters koloniherrredømme var på retur. USA rev sig løs fra England i 1783, og omkring 1820 blev de spanske og portugisiske kolonier i Latinamerika selvstændige. Dette skete dog ikke med kolonimagternes gode vilje, og deres forhold til kolonier blev ikke væsentligt ændret. Selv det liberale England udbyggede sit herredømme over Indien i hele 1800-tallet, og Frankrig begyndte erobringen af Algier i 1830'erne.

Fra omkring 1870 ændredes synet på kolonier. Stormagterne indledte et formeligt kapløb om at dele de lande imellem sig, der endnu var tilbage at kontrollere, især i Afrika og Asien. I de enkelte lande var der ikke enighed om at føre en aktiv kolonipolitik, men de politiske partier og politikere, der talte for imperialismen, havde medvind. Tiden 1870-1914 var i den grad præget af kolonikapløbet, at den ofte kaldes Imperialismens tidsalder.

¹: Merkantilisme = Idéen om at opnå en gunstig handelsbalance ved at have større indtægter fra eksport end udgifter ved import, og på den måde samle rigdom inden for landets grænser. En genvej til at opnå dette var at eksportere varer til egne kolonier.

Hvorfor dette hektiske kapløb? Økonomiske motiver spillede uden tvivl den største rolle. Industrialiseringen havde øget konkurrencen mellem landene, ikke mindst under det økonomiske tilbageslag fra 1873 til 1895. Tyskland, Frankrig og andre lande søgte at beskytte deres eget erhvervsliv ved told, og kolonierhvervelser skulle nu tjene samme formål. Kolonierne kunne tjene som marked for kolonimagtens produkter, som råstofleverandører og ikke mindst som mål for investeringer. Især England blev en stor kreditnation, overalt i verden investerede englændere penge i jernbaner, miner og fabrikker, fordi disse investeringer gav et større udbytte end investeringer i hjemlandet. Nogle har indvendt, at andre motiver må have været stærkere end de økonomiske, da udbyttet af kolonierne undertiden var meget ringe, fx udgjorde Tysklands handel med dets kolonier omkring 1910 kun en halv procent af den samlede udenrigshandel. Dog kan der udmærket have været økonomiske motiver til kolonierhvervelsen, selv om forventningerne ikke blev indfriet.

Men der var også andre motiver. Nationalismen spillede en stor rolle i 1800-tallet, og kolonier kunne styrke den nationale stolthed og skabe prestige. I Tyskland, som var kommet sent med i kolonikapløbet, talte ledende politikere om at vinde "en plads i solen".

Det var i den periode en udbredt opfattelse, at den hvide race var andre racer overlegen og derfor havde en pligt til at civilisere dem, "den hvide mands byrde". Andre var mere tilhøjelige til at mene, at de hvides overlegenhed gav dem en ret til at beherske andre. Charles Darwins udviklingstanke om "the survival of the fittest" (den bedst egnedes overlevelse) blev overført til kampen mellem folk og racer. I følge den fortolkning var det derfor i overensstemmelse med naturens orden, at den svage part gik til grunde.

Endelig var det sådan, at forholdet mellem stormagterne jævnligt var meget spændt, og det betød, at erobringen af et område kunne have rent militærstrategisk betydning om ikke på anden måde så ved at komme rivalerne i forkøbet.

The British Empire

England var i 1800-tallet verdens absolut rigeste og mægtigste nation og var samtidig den største kolonimagt. I 1914 var en fjerdedel af verdens landområde og befolkning behersket af englænderne.

Det engelske samfund var stærkt klassedelt; der var et skarpt socialt og kulturelt skel mellem på den ene side arbejderklassen og på den anden over- og middelklasse. Selv om England var 100 år forud for andre lande med hensyn til industrialisering og indførelse af parlamentarisk demokrati, gik det kun langsomt med at udvide

valgretten til hele befolkningen. Efter en valgretsudvidelse i 1884 var endnu den fattigste femtedel af den mandlige befolkning uden stemmeret, og først i 1906 fik arbejderne deres eget politiske parti, Labour Party.

To store politiske partier dominerede den lovgivende forsamling, parlamentet. Det konservative parti repræsenterede den egentlige overklasse, især den gamle godsejeradel, mens det liberale parti mest forsvarede middelklassens interesser. De fleste af de politikere fra begge partier, der blev valgt ind i parlamentet, kom fra en traditionel elite, ofte godsejere, som havde gået i skole på Eton eller en anden dyr privatskole og siden var blevet uddannet på universitetet i Oxford eller Cambridge. Først efter 1900 blev det vedtaget at give parlamentsmedlemmer løn.

Det var især det konservative parti, der støttede den imperialistiske kurs. Det liberale parti var oprindeligt kritisk indstillet, men omkring århundredskiftet blev det delt på spørgsmålet. Det afspejlede naturligvis, at der i befolkningen var meget delte meninger. De

spændte fra en bombastisk dyrkelse af det engelske imperium begrundet i troen på det engelske folks racemæssige overlegenhed til en kritisk afvisning af europæernes ret til at beherske fjerne folkeslag.

I de sidste årtier før Første Verdenskrig stod flertallet af den engelske befolkning klart bag den imperialistiske politik og sang med stolthed med på sangen: "Land of hope and glory", "wider still and wider shall thy bounds be set, God, who made thee mighty, make thee mightier yet." Den engelske gentleman, der kontrollerede verden, blev en beundret og forhadet skikkelse. Han var handlekraftig og selvsikker, arrogant og racebevidst.

Engelsk Østafrika

Afrikas indre blev som regel koloniseret på initiativ af private mænd, købmænd, eventyrere eller missionærer. De tog kontakt med lokale høvdinge og indgik aftaler, som så siden blev anerkendt af deres hjemlige regeringer. En af de mest aktive imperialister var englænderen Cecil Rhodes. På hans initiativ blev et enormt landområde, som efter ham blev kaldt Rhodesia, lagt under den engelske krone. I 1888 indgik han en aftale med kongen af Matabeleland (i vore dages Zimbabwe), Lobengula, som uden helt at forstå, hvad der foregik, afstod sit land mod en betaling af 1000 geværer, 100.000 patroner, 100 pund om måneden og et dampskib (Tekster nr. 23-27).

Cecil Rhodes havde en drøm om, at det østlige Afrika "fra Kap til Cairo" skulle blive engelsk. Det lykkedes næsten. Ægypten var et svagt fyrstendømme under tyrkisk overhøjhed. På fransk initiativ blev Suez-kanalen bygget og indviet i 1869. England havde stor interesse i denne meget kortere vej til Indien og opkøbte flertallet af aktierne i kanalselskabet. Dette førte i 1882 til voldsomme fremmedfjendtlige demonstrationer i Ægypten, og englænderen besatte Suezkanalen med militær magt for at sikre sejladsen. Den engelske regering bedyrede, at det kun var en foreløbig foranstaltning, men besættelsen kom til at vare til 1954. Ægypten var nu reelt et engelsk protektorat, og med det som udgangspunkt blev også Sudan og Britisk Østafrika (Uganda og Kenya) bragt under engelsk kontrol. For at sikre sejladsen til Indien havde England flere befæstede støttepunkter, Gibraltar, Malta, Cypern og Aden på den arabiske halvøys sydspids.